

SZENT MÁRTON TISZTELETE EGY ALFÖLDI KUN VÁROSBAN

Jövőre, az 1997. év folyamán országszerte megemlékezünk a mai magyar földön született Tours-i Szent Márton püspök halálának 1600. évfordulójáról. Mai tanácskozásunk témakörébe ezért illeszkedik két előadás is Pannónia napjainkig hírneves szentjéről. Tiszteletét maga Szent István király is felkarolta, hiszen zászlaira éppen a hadverő Szent Márton képét festette. Szent Márton, akinek kultusza Pannónia földjén már a honfoglalás előtt virágzott, Szűz Mária után az egész Magyarország pátrónusa lett. Tiszteletének terjedését az ő titulására épült templomok és a róla elnevezett helységek nagy száma bizonyítja. A történelmi Nagy-Magyarországon több mint negyven település kapta a nevét Szent Mártonról. Ezek közül példaként csak néhányat legyen szabad említenem: Belényesszentmárton, Borsodszentmárton, Bükszentmárton, Csikszentmárton (Kunszentmárton testvérvárosa), Dicsőszentmárton, Győr-szentmárton, Szalkszentmárton, Rózsaszentmárton, de ne felejtjük ki a talán legkedvesebben hangzó Szépkenyerű-szentmárton nevet sem. Bálint Sándor igaz és bölcs megállapítása szerint Szent Márton legkorábbi patrocíniumainak térképre helyezésével lényegében az Árpád-kori magyar ökumené tárul elénk, melynek peremei nagyjából az akkori magyar nyelvhatárt is jelzik.¹

A Szent Márton-tisztelet középkorban kialakult vonulatába tartozik az én szülővárosom és lakóhelyem, a Hármas-Körös partján fekvő Kunszentmárton, amely feltételezhetően már Szent István idejében létezett, s ezt legerőteljesebben a templom titulusból képződött helynév bizonyítja.

Településünk az oklevelekben Mortun falu, Márton falu néven szerepel, a XIII. században keletkezett Várad Regestrum említi először „Zenth Marton szállás” alakban. A lényeg itt az, hogy mindegyik változat tartalmazza a templom védőszentjének, Márton püspöknek a nevét. IV. Béla király a tatárjárást követően a kunoknak adományozta községünket, így került a kiváltságokkal gazdagon ellátott Nagykunság irányítása alá. A betelepített lakosokról kapta később a megkülönböztetésül szolgáló „Kun” előtagot. A török hadjáratok elpusztították, lakossága szétszóródott. Több mint harminc éven keresztül csak „Kun-Szent-Mártonyi Puszta” néven hivatkoznak rá az 1686 és 1716 között keletkezett oklevelek. Ez annál is inkább fájdalmas számunkra, mert a Szent Márton-kultusz középkori hagyományairól és a keresztény hitre tért kun lakosok által bizonyára tovább örökített ájtatossági formákról és ábrázolási módokról semmiféle adat nem áll rendelkezésünkre.²

Községünket az 1719 körül végbement újratelepítés mentette meg a teljes elfeledéstől. Jászapátiból érkezett földfoglalók népesítették be újra a Körös partján

¹ Bálint 1977. 461.

² Kakuk 1965. 8.

elterülő síkságot. Katolikus vallású jáász elődeink elvülhetetlen érdeme, hogy – hagyománytiszteletüknek köszönhetően – a község nevéből nem törölték el a „Kun” jelzöt, és átvették, söt továbbfejlesztették a Szent Márton-tisztelet akkor talán még élöszóban megismert hagyományait. Ennek legszembetünöb megnyilvánulása magának az 1807-ben városi rangra emelt településnek, Kunszentmártonnak a neve, valamint az a tény, hogy az 1720 és 1784 között egymást kövöten épült, mindig nagyobb és nagyobb templomok mindegyike Szent Márton püspök nevét és dicsöségét hirdette. Nagyon szépen tanúskodik erröl a kereszteltek anyakönyvének utolsó lapján olvasható bejegyzés: „Emlékezetül arra, hogy 1721. július 27-én Szentmártonon lakos Szabó István maga fogadásának eleget téve, a Szent Márton tiszteletére építendö Szent Egyházra vett egy rézbül megharanyozott Kelyhet Tányirocskával együtt.” Továbbiakban aztán böségesen találunk végrendeleti hagyományozásokat is a templom javára, amelyek – a szándék megfogalmazása szerint – Isten dicsöségét és Szent Márton püspök tiszteletét hivatottak előmozdítani.

A szent pártfogó nevét viseli az 1781 és 1784 között felépült mai templomunk is, amely a késöbarokk stílus lehiggadt vonásait viseli magán. Külsö homlokzatát hármas elrendezésben 9 szobor díszíti, legfelül Szent Mihály, Ráfael és Gábor arkangyal, a föbejárat fölött Szüz Mária, valamint Szent István és Szent László király ábrázolása, a második sorban pedig három püspök-alak található. Ezek közül a közepsö Szent Mártont, mint a templom fövédöszentjét jeleníti meg, jobbját szívére helyezve, míg tekintetét az égi magasokra irányítja. A Szent Márton csodatételét ábrázoló barokk oltárképet Czirkler János egri festö, a hírneves Kracker János Lukács tanítványa készítette 1789-ben. A templom építése körül sokat fáradozó Horváth Ferenc esperes-plébános sürgetésére a tanács 1788-ban rendelte meg a föoltárképet: „az Nagy Oltárra kívántató Szent Mártony Püspök Képnek halott támasztás csuda tételivel való pingálására” a nevezett egri festöművésznél. Jellemző a kor felfogására, hogy a védöszentnek nem egy hétköznapi cselekedetét, például az igehirdetés, vagy a föpásztori tevékenység, valamilyen emberi mozzanatát, hanem életének egy legendás elemét, a halott feltámasztásának csodáját akarták viszontlátni a művészi kivitelü oltárképen. Ebben természetesen közrejátszhatott az is, hogy a megrendelök jól ismerték, mert többször látták Kracker János Lukácsnak a tiszapüspöki templom számára 1770 körül festett, hasonló témájú Szent Márton oltárképét.

A kunszentmártoni templom öt méter magas, két és fél méter széles festményét mégsem minösíthetjük a tiszapüspöki oltárkép másolatának, inkább Kracker barokk mozgalmasságú kompozíciója lenyugodott vonalú utöérzésének. Czirkler János a püspöki díszruhában ábrázolt Szent Mártont helyezi az oltárkép közép-pontjába, aki szemeit égre emelve az Isten segítségét kéri, és áldó kezének intése nyomán rendkívüli esemény, csoda történik: „egy szegény asszony fiát halottaiából föltámasztá” – ahogyan ezt Illyés András 1705-ben kiadott szentek életéről szóló könyve leírja.³ A koporsóban fekvö ifjú életre kel, s a halottvivök igyekeznek eltávolítani a halotti lepleket. A legendás ábrázolás – úgy tűnik – ma sem veszít idöszerüségéböl. Szent Márton csodatételére napjainkban is szükség lenne,

³ Illyés 1705. 487–508.

hogy életre keltse azokat, akik a hitetlenség, a közöny és fásultság halálának lettek áldozatai. A barokk idők ábrázolásmódjának tehát ez a mához szóló üzenete.

A csodákkal tündöklő szent püspök mégis elsősorban mint az irgalmas felebaráti szeretet megszemélyesítője él a köztudatban. Életrajzi adataiból kitűnik, hogy Márton a mai Szombathely közelében található Sabaria (Savaria) római városban született 317 körül. Itt meg kell jegyezni, hogy a születési helyet illetően egy pannonhalmista és egy szombathelyista elmélet létezik. Az előbbi elgondolás hívei szerint a Pannonhalma közelében lévő Sabaria Sicca római helységben látta meg a napvilágot, a másik elmélet ugyanezt a mai Szombathely alapjait képező Civitas Sabariába helyezi.⁴ Márton apja a római hadsereg tisztjeként szolgált. Szentünk alig 10 éves korában ismerkedett meg a kereszténységgel, s felvételt kért a hitjelöltek közé. Apja ezt a lépését nem jó szemmel nézte, s hogy más meggyőződésre bírja, már tizenöt éves korában besoroztatta lovaskatonának. Mártont is vonzotta a katonai pálya, és 19 évesen megkezdte a tényleges szolgálatot. Mint őrző-tisztet a galliai Amiensbe osztották be. Itt történt vele az ismert megható köpenyjelenet: kemény, csikorgó hidegben egy ruhátlan, félig meggémberedett koldust látott az útszélen dideregni. Habozás nélkül odalovagolt hozzá, válláról lekapta bő katonaköpenyét, kardjával kettéhasította, egyik felét odanyújtotta a koldusnak, a másikat vállára vetette és gyorsan elvágtatott. A legenda szerint a rákövetkező éjszaka álmában megjelent neki Jézus, vállán az ő félköpenyével, és így szólt a körülötte álló angyalokhoz: „Márton, a hitjelölt öltöztetett engem ebbe a köpenybe!”

A felebaráti szeretetnek ezt a példaértékű mozzanatát Kunszentmárton város-címere örökíti meg. A lóháton ülő Szent Márton és az előtte kuporgó koldus alakjának ábrázolása a helység pecsétjein 1667-ben jelenik meg először. A kunszentmártoni templomot 1910-ben két mellékhajóval kibővítették és értékes belső festéssel gazdagították. Ekkor került a diadalív középpontjába a fentebb említett köpenyjelenetet ábrázoló város-címer. Ugyanezt az eseményt jeleníti meg teljes részletességében és pompájában a templom harmadik boltívének ugyancsak 1910-ből származó, a második világháború idején súlyosan megrongálódott, de 1991-ben tökéletesen helyreállított mennyezetfestménye.

Szent Márton életének további históriája, hogy 20 éves korában megkeresztelkedett, elhagyta a katonaságot, szerzetesközösségbe vonult, pap lett, majd a galliai Tours város püspökévé választották. Főpásztori szolgálatát kb. 80 éves koráig teljesítette. 1600 évvel ezelőtt, 397. november 8-án halt meg. Földi maradványait püspöki székhelyén temették el, később hatalmas bazilikát emeltek föléje, amely a leglátogatottabb búcsújáróhelyek egyike lett. Szent Márton népszerűségére jellemző, hogy a katolikus világ Szűz Mária után az ő tiszteletére állította a legtöbb templomot. Európában több mint kétezer templom és kápolna védőszentje volt. Neve a Mindenszentek litániájába is bekerült. Szent Márton tisztelete mégis legjobban a franciák és a magyarok körében teljesedett ki. Ez érthető, hiszen mindkét nemzet magáénak vallja őt. A szombathelyi egyházmegye égi pártfogójául választotta, s a püspöki székesegyházban őrzik ereklyéinek egy részét. Az egykori gallok utódai, a franciák szintén nagy tiszteletben részesítik, hiszen az ő földjü-

⁴ Tóth 1977. 97.

kön fejtette ki apostoli tevékenységét, s az érseki székváros rangjára emelkedett Tours (latinosan Turona) bazilikájában nyugosznak a szent hamvai. A kunszentmártoni templom főoltárképe fölötti márványablán is így olvasható: „MÁRTON TURONAI PÜSPÖK.” Az említett kettős kapcsolat alapján illetik újabban szentünket a „Szombathelyi és toursi Szent Márton” elnevezéssel.

Nem hagyható említés nélkül, hogy az 1910-ben készült templomi falfestmények, köztük a két Szent Márton-ábrázolás is, a kunszentmártoni születésű Dósa Lukács iparművész tervei alapján készültek. A mennyezetképek kivitelezése pedig annak a Muhits Sándor iparművészeti főiskolai tanárnak a nevéhez fűződik, aki a 30-as években a szegedi fogadalmi templom belső festését is végezte.

Kunszentmártoni elődeink azonban nemcsak képeken örökítették meg Szent Márton alakját, hanem azt akarták, hogy zengő-bongó harangok ércszava is hirdesse a város pátrónusának nevét és emlékét.

Az első nagyharang 1763-ban készült Egerben. Kilencven évi használat után 1851-ben megrepedt, de hamarosan újraöntötték. A 915 kg súlyú harang felirata ez volt:

„Ezen 1763. évben készült harangot Pesten Schaudt András újraöntötte 1852-ik évben. Ezen harangot Nagy-Kun-Szent-Márton városa közönsége Szent Mártony püspök tiszteletére készíttette.” A szöveg alatt Szent Márton domborművé képe volt látható.

1808-ban egy 455 kg súlyú második harang is készült, ezzel a felirattal: „Öntetett privilegiált Kun Szent Márton városa közadományából, amidőn várossá lőn: 1807-ben, Szent Mártony püspök tiszteletére.”

Sajnos, mindkét régi harang az első világháború vérontásának esett áldozatául, amennyiben a toronyból leszerelve, hadi célokra vitték el 1916 novemberében.

A világháború befejezése után öt évvel: 1923-ban került sor a harangok pótlására. Az 552 kg súlyú, az öt harang közül a második harang felirata: „Isten dicsőségére, Szent Márton püspök tiszteletére öntették a Szabó, P. Kovács, Fazekas és Józsa családok. 1923.” A harang oldalán Szent Márton domborművé képe, az ismert palástjelenettel.

Bizonyára feltűnt Tisztelt Hallgatónak, hogy ebben az alföldi kun városban milyen gyakran fordult elő Szent Mártonnak a köpeny kettéhasítása kapcsán történő ábrázolása a didergő koldussal. A segítő felebaráti szeretetnek ez a gyönyörű példája csendül vissza Kunszentmárton múlt századi szentembere: Ökrös József céhmester 1862-ben keletkezett énekszövegében is, melyet kéziratos kötete őrzött meg számunkra. Az ének szövege így hangzik:

Szent Mártony napját szentelvén,
és hazánk fiát tisztelvén,
dícsírjük szó zengéssel és énekléssel,
Isten hív szolgáját áldjuk s magasztaljuk.

E szent még kisdéd korában,
ösztönt érezvén magában;
elhagyja pogány szülőit, ismerőit,
keresztény számba vétetik s neveltetik.

Lévén hadak seregében,
egy koldust, hogy kérésében
nem vala, mivel segítse s elégítse,
adá részét köntösének e szegénynek.

Kedves volt alamizsnája,
mert Úr Krisztus jött hozzája;
mondván: nagy érdemű áldást nyert e palást,
mellyel Márton béfedezte, így kedveze.

E példában Kereszténység,
lásd, mely híven fizet az ég:
óh ember, itten ösztönt végy, mással jót tégy,
Isten hozzád lész irgalmas és jutalmas.

Mivel Kunszentmártonban a november 11-én szokásos Szent Márton-búcsú a ködös, hűvös őszi időszakra esik, nálunk a templomi programon túl soha nem volt szokásban a zenebonával járó hangoskodás. Szent Márton napja valóban családias, minden zajt nélkülöző, bensőséges ünneplést jelentett a hívő nép számára. A második világháború előtt mindig a naptári napján, tehát november 11-én tartották a búcsút, mert a községi előjáróság ilyenkor munkaszünetet rendelt el. Az üzletek zárva tartottak, az iskolákban szünetelt a tanítás. A zsúfolásig megtelt templom hívő-közössége ünneplő lélekkel nyilvánította tiszteletét, ragaszkodását a templom és a település védőszentje iránt.

Dr. Kiss Péter prépost-plébános kezdeményezésére 1945 után tovább bővült az ünneplés rendje, amely azóta rendszeres gyakorlattá vált. Ezek szerint a templombúcsú a Szent Márton napját, november 11-ét követő vasárnap kerül megrendezésre. Előtte 3 napos lelkigyakorlattal és esti ájtatosságokkal készülnek a kunszentmártoni katolikus hívek a város legnagyobb ünnepére, amikor is a környékbeli papság, esetenként valamelyik püspök, például az egri és a kalocsai érsek, valamint a váci püspök vendégszereplése, jelenléte teszi még ünnepélyesebbé Kunszentmárton templomának búcsúját.

Végezetül szeretnék szólni arról, hogy Kunszentmárton múlt századi híres kántordinasztiájának egyik jeles taga, Mezey Nepomuk János 1882-ben kiadott énekeskönyve több Szent Mártonról szóló, saját szerzeményű énekszöveget tartalmaz, melyek közül különösen a 161. számú vált igazán népszerűvé a hívek körében. Mezey János minden bizonnyal maga is annak az elméletnek volt a híve, amelyik Szombathely városát ismerte el Szent Márton szülőhelyének, mert több énekszövege is erre utal. Például: „Magyarország szült tégedet – Szent Márton, dicső püspök, – Szombathely adta létedet, – ahol neved lesz örök.” Másik éneke így kezdődik: „Magyar hazám, zengj ma velem dicső Márton püspökről, – Zengd azt, amit zeng kebelem e drága szülöttedről, – Ki Szombathely városában született e világra, – És már ifjúságában hajlott nagy buzgóságra.” A következő ének kezdősora pedig így szól: „Szombathely dicső szülöttje, Szent Márton püspök, nézz ránk, – Mint szent egyházunk védőszentje, hallgasd meg buzgó imánk, – Melyet neked mai napon, tiszta szívünk ömledez, – Ádozatul ez oltáron bemutatván esedez.”

Szent Mártonnak, az 1600 évvel ezelőtt élt mennyei pártfogónak, az irgalmas felebaráti szeretetre példát adó katonának, majd csodás tettekkel jeleskedő püspöknek az érdemeit dicsőíti a közkedvelt Mezey-ének, amely azt is feltünteti, hogy Kunszentmárton lakosai közül kiket ajánl a jeles védőszent hathatós oltalmába. A hírneves kántor tehát énekszövegével így könyörög Szent Mártonhoz a város népeért:

Szombathely kedves gyermeke,
Magyar nemzetnek remeke:
Szent Márton, te rólad zengni,
Óhajt szívem énekelni.

Im ez oltár zsámolyánál,
Ahol dicső szent képed áll,
Itt kérlek én, téged, nagy szent:
Halld meg esdeklésem ott fent!

Mint hadvezér kitüntetted
Kegyességed, mert nagy lelked
Palástodat kettévágta,
S a nyomorút betakarta.

Hát mint püspök, miket tettél,
Hány ezreken segítettél,
Miknek jutalmát nagy bőven
Visszakaptad az egekben.

Nézz le tehát reánk onnét,
Oszd ki malasztid nagy kegyét,
Védjed lelkipásztorunkat,
Bíránk s elöljáróinkat!

Helységünk védszentje Te vagy,
Óh, Szent Márton, hát el ne hagyj!
Nézz az árvák s özvegyekre,
Vigyázz egész községünkre!

Ha pedig végóránk kondul,
Ha a halál éltünkön dúl,
Óh, légy akkor is mellettünk,
Hogy veled örvendjen lelkünk!⁵

Szent Márton püspök közel három évszázados tisztelete ma is élő valóság Kunszentmártonban. Szentünk alakja negyven évi szünet után ismét a város címer pajzsára került. Búcsúünnepét jeles vendégek közreműködésével tartott lelki

⁵ Mezey 1882. 167–170.

napok, templomi hangversenyek és városi szintű kulturális rendezvények, iskolai vetélkedők színesítik. Kunszentmárton népe 1997-ben hasonló programokkal, valamint Szombathelyre tervezett zárandoklattal készül Szent Márton püspök halálának 1600. évfordulójára.

Irodalom

BÁLINT Sándor

1977 *Ünnepi kalendárium I–II.* Budapest.

FÁBIÁN Árpád – TÓTH Imre szerk.

1977 *A 200 éves szombathelyi egyházmegye emlékkönyve. 1777–1977.*
Szombathely.

ILLYÉS András

1705 *Szentek élete, Pozsony.*

KAKUK Mátyás

1965 *Kunszentmárton földrajzi nevei.* Szolnok.

MEZEY Nepomuk János

1882 *Istent dicsőítő egyházi énekkönyv.* Szentes.

Józsa, László

The Veneration of St. Martin in a Cumanian Market Town on the Great Hungarian Plain

Kunszentmárton, situated on the River Hármas-Körös, is a settlement from the age of the kings of the House Arpad. First it was mentioned in the 13th Century. Bela IV. gave the village to the Cumans. Under the Turkish occupation the Cumanian inhabitants scattered. The village was repopulated by Jazygian settlers from Jászapáti around 1719.

The veneration of St. Martin is still alive: the settlement bears the name of the saint as well as its church which was built in 1784. The baroque altar-piece was made in 1789 by John Czirkler, a painter from Eger (the diocese centre), the apprentice of the famous John Lucas Kracker. In 1910 the church was enriched by inner paintings. This was the year when the greatcoat-scene was painted to the middle of the triumphal arch. This scene also appears in the coat-of-arms of the town.

There are five churchbells among which the largest one was renamed after St. Martin. The illustration of St. Martin sitting on his horse with the beggar in front of him on the seals of the town first appeared in 1667. After almost 300 years, the veneration of St. Martin is still alive in Kunszentmárton.